

Bartoněk, Antonín

[Lurja, S.J. Jazyk i kultura mikenskoj Greciji [i.e. Grecii]]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1960, vol. 9, iss. E5, pp. 134-137

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109783>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

tečných řeckých dialektů a pokládá za jeden z nejdůležitějších faktorů, které přispěly ke konečnému utváření jazyka homérských básní, dlouholetý vývoj, za něhož se tohoto formování účastnilo postupně několik řeckých nářečí — dialekty achajské, aiolské i ionské (srov. o této teorii, vyslovené poprvé Meillemem, více ve SbFFBU E 4 (1959), 120n.).

V sedmé kapitole (str. 187—207) se autor zabývá protogeometrickým a geometrickým uměním a pokouší se najít shody uměleckého projevu ve výtvarném a v slovesném umění této doby. Alespoň jeden příklad: na str. 205n. pokládá W. za charakteristické pro geometrickou keramiku dva principy — jednak dává umělec té doby při své tvůrčí činnosti přednost zobrazení typického před jedinečným, jednak zobrazuje na každé scéně maximum podrobností, třeba irrelevantních, a vkládá do ní i různé přídatné motivy z myšlených souvislostí. Autor pak srovnává s touto výtvarnou technikou i literární praxi Homérovu v těch partiích, v nichž se používá stálých epithet, podrobných popisů a různých přídatných odkazů. Kam až mohou Websterovy snahy o sledování takového paralelismu jít, ukazuje Websterova myšlenka vyslovená na str. 207: pro scény na geometrické keramice je podle něho charakteristické „parataktické nahromadění“ motivů a nikoli jejich „hypotaktický systém“, a to se ihned stává W-ovi podnětem k vytvoření paralelismu mezi touto myšlenkou a převládající parataxi ve skladbě homérského jazyka.

Osmá kapitola (str. 208—284), rozsahem největší, pojednává o Homérovi a jeho bezprostředních předchůdcích. Nejprve se autor pokouší odlišit pozdní elementy v Iliadě a Odysseji; zvláštní oddíl tu věnuje „delšímu typu“ homérských přirovnání a některým druhům stereotypního opakování veršů. Mnoho místa si vyhradil i pro rozbor stavby obou Homérových básní, pro úvahy o provozování epické poesie za doby Homérovy a o vztahu obou básní mezi sebou. O autorových názorech, pokud jde o nejdůležitější otázky homérské problematiky, lze říci toto: Autor pokládá obě básně za tvůrčí umělecký čin, vykonaný ovšem teprve na konci dlouhé epické tradice, jež sahá svými počátky až do doby mykénské. Ilias nebyla složena o mnoho dříve než kolem r. 750 př. n. l. a Odysseja nikoli o mnoho později než kolem r. 720 př. n. l. Určitě však Odysseja nevznikla bez znalosti Iliady. Pokud jde o osobu autora obou eposů, nelze podle W. vyvrátit možnost, že obě básně jsou dílem Homérovým, Ilias dílem jeho mládí a Odysseja dílem stáří.

V poslední, deváté kapitole práce (str. 284—298) shrnul autor závěry, ke kterým došel v kapitolách předchozích. Ve shodě s tím, co tu již bylo řečeno, se pokouší zejména zdůraznit dvě myšlenky. Jednak je přesvědčen o velmi výrazné závislosti mykénské kultury, a tím nepřímou řecké kultury archaického období, na orientálních vzorech, jednak se pokouší dokázat na rozboru předhomérských kulturních poměrů vzájemnou paralelnost ve vývoji jak umění výtvarného tak i slovesného. Tato Websterova koncepce je sice zajímavá a může být v mnohém podnětná, je však nepochybně zároveň dosti jednostranná. Výhrady, které byly v této recenzi vzneseny, nezmenší však nikterak velkou cenu bohatého materiálu, který autor sebral, a mnoha bystrých pozorování, která jsou v knize obsažena.

Antonín Bartoněk

S. J. Lurja, Jazyk i kultura mlkenskoi Greciji, Moskva—Leningrad, Akademiya nauk SSSR, 1957. Stran 402.

Lurjova kniha je jednou z několika málo samostatných monografií, které byly v posledních letech věnovány otázkám, spojeným s interpretací textů psaných lineárním písmem B. Práce se skládá ze tří částí, z oddílů lingvistického (výkladu o mykénském sylabáti, o fonetických a morfologických zvláštностech mykénštiny a o její nářeční klasifikaci), dále z části věnované životu v mykénském Řecku a z krátkého výboru mykénských textů.

Při rozboru první části knihy nebudeme podávat soustavný výklad o Lurjových epigra-

fických a gramatických názorech, nýbrž se zmíníme jen o některých nejdůležitějších odchylkách, jimiž se Lurjovo stanovisko liší od názorů, které jsou jinak uznávány za běžné. Str. 36 n. (ale i porůznu jinde): L. pokládá za základní kritérium při posuzování Ventrisových ortografických pravidel praxi kyperského sylabáře, proto také považuje řadu mykénských zvláštností, které Ventris přičítal na vrub ortografickým pravidlům, za zjevy fonetické (toto stanovisko vyslovil jako první V. Georgiev, srov. zvl. *Nyněšně sostojanije tolkovanija kritomikenskich nadpisej*, Sofia 1954, str. 53 n. a 66 n.; viz o tom SPFFBU A 4 (1956), 116 n. a Archiv orientální 25 (1957), 676—680; nejnověji G. tento názor opakoval v práci *Issledovanija po sravnitelno-istoričeskomu jazykoznaniju*, Moskva 1958). Proti povyšování kyperského sylabáře na základní kritérium mykénských ortografických pravidel je ovšem nutno namítnout, že u klasického písma kyperského lze už v dobách, z kterých pocházejí jeho doklady, předpokládat dosti dlouhý vývoj, za něhož se původní primitivní, akustické zachycování řečtiny slabičným písmem patrně již nahradilo ortografickým principem, založeným na hláskové abstrakci (srov. SPFFBU E 3 [1958], 97—98). Str. 41 n.: L. vysvětluje existenci mykénských dubletních znaků — které se vyskytují nejčastěji v a-ové řadě (a/a_2 , pa/pa_2 , ra/ra_2 atd.) — hypotesou o tom, že mykénský samohláskový systém byl šestičlenný a že zahrnoval samohlásky i , e , $\bar{a}$, a , o , u ; Lurja dokonce hovoří v této souvislosti i o možnosti, že mykénština znala protiklad mezi palatalizovanými a nepalatalizovanými vokály (j. ruština). Pravděpodobnější je však patrně vysvětlení M. Lejeuna (viz toto číslo Sborníku, str. 123), podle kterého je výskyt a-ové dubletní „palatální“ řady spíše pouze odrazem poměrů panujících v předřeckém jazyku, pro nějž lineární písemný systém vznikl. Str. 48 n.: Podle L. byly v lineárním písmě B všechny dentální *explosivy* (tj. [d], [t], [th]) zachycovány řadou *ta, te...*, kdežto pod Ventrisovou předpokládanou řadou *da, de...* se purý skrývá mykénská dentální *spiranta* (foneticky asi [d]), a proto také L. přepisuje tuto řadu jako *za, ze...* (jde prý o změnu, spočívající v tom, že se v mykénštině na některých místech [d] měnilo v $\bar{d}$); autor nachází pozdější projevy této změny např. v kyp. $\zeta\bar{a}$ (< $\bar{d}\bar{a}$), ark. $\zeta\acute{\epsilon}\rho\epsilon\theta\rho\nu$, lesb. $\zeta\acute{\alpha}\pi\epsilon\delta\nu$). Tento výklad představuje dodnes jediný vážnější pokus, jak modifikovat Ventrisův ne dost uspokojivý předpoklad, že mykénské dentální *explosivy* byly označovány dvěma řadami slabičných znaků, jednou pro [t], [th] (řada *ta, te...*) a druhou pro [d] (Ventrisova řada *da, de...*), když všechny ostatní skupiny *explosiv* byly zachycovány jen jednou takovou řadou; Lurjův pokus o vysvětlení vede ovšem k tomu, že jeho autor musí tuto svou hypotesu ihned doplnit hypotesou druhou, a změnit i u slabičných znaků, pro které Ventris navrhl fonetické hodnoty *za, ze...*, tento Ventrisův přepis na *ca, ce...* (podle L. jde o palatalisované varianty fonetických hodnot *ka, ke*).

Ve svých hláskových a tvaroslovných výkladech sebral L. velké množství cenného materiálu, takže s touto částí jeho práce stěžejí snese srovnání jakékoli obdobné dílo jiné (jen do jisté míry se mu blíží *Gallavottiho* práce *Documenti e struttura del greco nell' età micenea*, Roma 1956). Množství sebraného materiálu, seřazeného podle jednotlivých hláskových změn, příp. podle různých morfologických kategorií, však způsobilo, že čtenář nachází vedle sebe velmi často — bez nějakého autorova hodnocení — jak doklady zcela nepochybné, tak i shody pouze pravděpodobné, anebo vůbec jen zcela náhodné; v některých případech převažuje pak poslední z těchto kategorií natolik, že některé Lurjou uváděné zjevy nelze považovat ani za dostatečně zaručené. Tak např. počítá L. již v mykénštině, ale jen před [v] a [u], s tak nepravděpodobným zjevem, jako je změna $[\bar{a}] > [\bar{e}]$, známá později z ionštiny, a to na základě slovních variant, které nemusejí patřit k stejnému morfologickému paradigmatu (str. 76 n.: *te-re-te-re* je podle L. dativ k *te-re-ta*, ale spíše jde o dvě etymologicky příbuzné formy, odvozené od různých ale lexikálně-morfologických jednotek).

Velmi zajímavé je Lurjovo stanovisko k nářečnímu zařazení mykénštiny mezi ostatní řecké dialekty (viz zvl. str. 175—186, nakonec s přehlednou tabulkou některých mykénských

jazykových zvláštností a jejich obdob v ostatních řeckých dialektech). V Lurjově pojetí byla mykénština „achajský“ řecký dialekt, jimž se mluvilo ve střediscích mykénské civilizace a jenž v ústech předřeckého obyvatelstva, tvořícího velkou část obyvatel těchto hospodářských a kulturních center, prodělal některé závažné, především hláskové změny (jde většinou o zvláštnosti, které — jak jsme již naznačili — přičítá Ventris na vrub nevhodnosti lineárního písma B pro zachycování řečtiny). Po pádu mykénské kultury se prý v Řecku dostala do popředí spíše nářečí ionská a dorská, která obojí L. pokládá ve srovnání s mykénštinou za dialekty podstatně archaičtějšího charakteru. I mykénština má však podle L. v Řecku doby klasické svoje pokračování, a to v tzv. „achajských“ dialektech, tj. v nářečích aiolských, v arkadštině, kyperštině a pamfylštině, a ve zbytecích tzv. achajského substrátu na Peloponnesu; v tomto období nacházíme ovšem prý již v uvedených dialektech staré speciální achajsko-mykénské rysy značně setřeny (rozdíly mezi achajskými dialekty a ostatními řeckými nářečemi jsou tedy podle L. v době klasické menší, než byly v období mykénském). Tato Lurjova teorie je jistě cenným příspěvkem k úvahám o mykénské kultuře, jak se s nimi v poslední době často setkáváme. Lurja však příliš přehcenil význam některých paralel mezi mykénštinou a aiolštinou (jde často o pouhé archaismy [např. koncovka *-oio* v gen. sg.] nebo o zjevy, jejichž nářeční rozvržení nebylo asi ještě v době mykénské přesně vymezeno (athematická flexe u stažených sloves; o-ové zabarvení ve slabikách, kde byly pův. ie. sonanty). Naproti tomu je u něho význam ionštiny pro utváření mykénských jazykových poměrů až příliš podceněn.

V druhé části knihy jedná Lurja o různých stránkách politického, hospodářského a kulturního života v mykénském období. První dvě kapitoly jsou věnovány výkladům o rozsahu pylského a knoského panství, jak se jeví především z tabulek, ale zároveň také z Homéra a jiných zpráv antické tradice. Nejjasněji jsou tu Lurjovy výsledky patrné ze dvou mapek uveřejněných mezi str. 200 a 201. V další kapitole se autor pokusil stanovit rozsah pylských osad v Malé Asii, bylo by však s prospěchem, kdyby byl více přihlédl k nejnovějším archeologickým výzkumům v této oblasti. Následuje kapitola o charakteru mykénského státního zřízení. Zajímavá je tu zejména domněnka, že pod termínem *va-na-ka* je v pylských textech míněn nikoli vládce Pylu a okolí, nýbrž vůbec vrození vladaři rozsáhlé říše, spravované snad z Mykén; tento názor však L. nijak neprosazuje. Dále se autor pokouší identifikovat ještě některé další úředníky státního aparátu doby mykénské, resp. některé sociální skupiny svobodného obyvatelstva. Ale až na úředníka, zvaného *ra-wa-ke-ia*, kterého L. pokládá nejen za místního vládce pylského, nýbrž zároveň i za jednoho z basileů (*pa-si-re-u*), jde jen o domněnky, které nelze pro přílišnou stereotypnost materiálu dostatečně prokázat. Daleko větší možnosti poskytují k závěrům o společenských a hospodářských poměrech tabulky, obsahující zprávy o mykénském zemědělství, a L. také této možnosti v páté kapitole využívá — i když snad ve srovnání s předešlou kapitolou nikoli v takovém rozsahu, jak by to bylo možno. Nejdůležitější jeho myšlenka, která je tu obsažena, je domněnka, vyslovená na základě rozboru pramenů, že protiklad mezi termíny *ki-ti-me-na ko-to-na* a *ke-ke-me-na ko-to-na* nespočívá v tom, že by první druh půdy byl v plném soukromém vlastnictví uživatele, kdežto druhý jen v jeho užívání a právně že by náležel obci; L. se naopak domnívá, že oba tyto typy půdy byly již v plném soukromém vlastnictví uživatele, jenže ve druhém případě byla prý tato osoba vázána některými speciálními povinnostmi za to, že tuto půdu od obce dostala. V dalších dvou kapitolách se autor zabývá zprávami o chovu dobytka a o řemeslech; u druhé z obou kapitol je na místě upozornit zejména na autorův obsáhlý seznam různých povolání (str. 254 n.) a na zvláštní exkurs o mykénských pěvciích. Osmá kapitola pojednává o otrocích. L. tu dochází ke správnému závěru (str. 284 n.), že hospodářství v mykénské společnosti bylo založeno na práci otroků. Zároveň však připomíná, že hranice mezi svobodnými a nesvobodnými nebyla tehdy ještě nijak přesně právnicky vymezena, jak o tom zejména svědčí velký

počet různých názvů pro nesvobodné osoby. Zajímavé, i když nikoli dostatečně doložené, je Lurjovo tvrzení, že otroky měly v zásadě jen soukromé osoby a nikoli obec, příp. vladař z titulu své funkce. Devátá kapitola obsahuje autorovy názory na náboženství mykénského období. L. tu postupuje podle jednotlivých božstev, o nichž jsou zmínky na tabulkách, a nevynechává ani Dionysa, i když přítomnost tohoto boha v mykénském pantheonu nelze zatím pokládat za prokázanou (srov. toto číslo Sborníku, str. 136). Poslední kapitolu věnuje autor mykénskému vojenství a námořnictví; jeho pozornost se tu soustřeďuje na hledání paralel mezi mykénskou výzbrojí a rozmanitými zprávami z Homéra; opět by tu bylo věci prospělo soustavnější srovnávání s konkrétními nálezy hmotné kultury. Konečně některé speciální otázky mykénského náboženství a vojenství jsou probrány ve zvláštních přídavcích na konci deváté, resp. desáté kapitoly.

Oddíl Lurjovy knihy, pojednávající o životě v mykénském období, je velmi cenným, a přitom zároveň nezávislým doplňkem obdobné partie ve Ventrisových a Chadwickových Documents (viz SbFFBU E 3 [1958], 145—148). Škoda jen je, že L. nevěnoval stejnou pozornost i třetí části své práce, chrestomatii z mykénských nápisů. Nacházíme tu jen 23 textů s jejich alfabetickými transkripcemi, jazykovým komentářem a zvláštním slovníčkem. Případným rozšířením této partie by kniha bezpochyby velmi získala. Avšak i tak je Lurjova publikace doporučení hodnou pomůckou pro každého, kdo se chce seznámit s elementární i složitější problematikou, týkající se mykénských textů. Pokud tu byly uvedeny výhrady k některým Lurjovým názorům, je si nutno uvědomit, že konečné řešení těchto otázek je ještě velmi vzdáleno a bude většinou záviset právě na další usilovné práci s mykénskými texty a na dalším tříbení názorů.

Antonín Bartoněk

Oscar Landau, Mykenisch-Griechische Personennamen. Studia Graeca et Latina Gothoburgensia VII. Göteborg-Uppsala, Almqvist 1958. Stran 305.

Práce O. Landaua ukazuje velmi názorně, do jaké míry jsou již dnes jazykově zpracovány texty, psané lineárním písmem B. Přitom veškeré případné výhrady, které by štenář mohl mít proti tématu jako celku, padají s tím, jak se štenář stále více seznamuje s autorovým postupem, s jeho seriosností a opatrností v úsudcích. V krátkém úvodu (9—14) vypočítává L. nejprve hlavní formální kritéria, podle nichž je možno v mykénštině určovat, které slovo lineárního textu lze pokládat za osobní jméno, a potom uveřejňuje přehlednou tabulku mykénského sylabáře i s jeho slabičnými hodnotami a připojuje několik poznámek k některým slabičným hodnotám. Stěžejní část práce obsahuje rozsáhlý abecední seznam mykénských osobních jmen (15—154) s udáním jejich navrhované fonetické interpretace a se všemi potřebnými odkazy na mykénské prameny a mykénologickou literaturu i na stránky, na nichž se dále v Landauově práci o těchto výrazech jedná. Za tímto seznamem následuje oddíl, věnovaný způsobu tvoření těchto osobních jmen (155—187). V jednotlivých dílčích kapitolách této části knihy se autor zabývá skládáním slov, tvořením zkrácených jmen z komposit a rozbořem mykénských suffixů. Ve svých sémasiologických zkoumáních, tvořících třetí oddíl knihy (188—236), se pak L. pokouší sledovat etymologický původ u těch mykénských osobních jmen, která lze spojit s některými řeckými slovy, známými z alfabetické řečtiny; za tím účelem seskupuje tato jména do zvláštních tematických skupin pod záhlaví „Člověk a jeho vlastnosti“ (sem zařazuje osobní jména odvozená od částí těla, od tělesných nebo duševních vlastností apod.), „Společnost“ (s odvozeninami od jmen pro různá povolání a lidské pracovní činnosti), „Původ“ (odvozeniny od jmen místních; tu je připojena i zajímavá přehledná tabulka), „Příroda“ (od jmen zvířat a rostlin) a „Materiální kultura“ (od jmen oděvů a textilií, nástrojů a předmětů). Tato partie je jediný problematičtější úsek práce, neboť ety-